

ПИСЬМЕННИЦЯ-МЕЦЕНАТКА

(до 195-річчя Н. Соханської)

Коли Григорій Дем'янчук редагував мій історико-краєзнавчий нарис „Костопіль”, він звернув увагу на розділ „Письменниця-меценатка”, порадивши розширити його. І я продовжив пошуки, в результаті яких зібралось чимало матеріалу про цю маловідому в нашій краї непересічну постать. Маючи додаткові дані, надіслані з бібліотек Києва і Петербурга, вважаю за потрібне доповнити і виправити написане раніше про Н. Соханську

Надія Степанівна Соханська (1823 - 1884) - українка за національністю. У російській літературі виступала під псевдонімом Кохановська. "Русский биографический словарь" (СПб., 1909) характеризував її як письменницю-слов'янофілку. Цікаво, що вона двічі побувала на Рівненщині: перший раз - у 1866 р., другий - 1877 р. На Костопільщину (в села Яполоть, Збуж, Жалин) приїжджала з доброчинною метою, щоб матеріально допомогти церковним громадам, незможним селянам і народним школам.

Художні твори Соханської-Кохановської дають багато відомостей не тільки про її предків, а й про те оточення, в якому формувався характер майбутньої письменниці. 1862 року в журналі "Отечественные записки" Краєвський опублікував повість під назвою "Старина. Семейная память", в якій авторка на основі переказів відтворила життя своїх бабусь і тіток. Уже після смерті Надії Кохановської П. Плетньов у 1896 р. надрукував її автобіографію, написану в ранній період літературної діяльності (1847 - 1848 рр.).

Дізнаємося, що її дід по батьковій лінії був задніпровський черніговець, "одружений на благородній

Надія Кохановська багато років листувалася з відомим на той час видавцем П. Плетньовим. Однак зустрітися з ним довелося тільки в 1862 році, коли вона відвідала Петербург. Там була представлена російській імператриці Марії Олександрівні і отримала від неї цінний подарунок.

Нас, костопільчан, передусім цікавить її поїздка в Поліський край у 1866 році. Про це широко розповідається в журналі "Волинские епархиальные ведомости" (1870 р.), де в підзаголовку сказано: "Світлі сторінки з літопису Яполотського Георгіївського братства, яке перебуває під заступництвом старшої фрейліни Її Імператорської Величності Надії Степанівни Соханської - Кохановської".

У 60-х роках XIX ст. настоятелем храму в селі Яполоть був священник Абрамович. Він через петербурзьку газету "День" звернувся до широких кіл громадськості з проханням подати матеріальну допомогу церкві та народному училищу. Зацікавившись статтями Аксакова, надрукованими в часописі "День", про становище православ'я в південно-західному краї тодішньої Росії, Надія Кохановська задумала

Вихователь престолонаступника граф Борис Перовський, купець Микола Кузнецов, губернатор Чертков пожертвували від ста до двохсот рублів сріблом.

Матеріали Рівненського державного архіву свідчать, що священник Абрамович не був таким, яким себе видавав. Узимку 1866 р. він вирішив спробувати себе в ролі секретного донощика і написав "бумагу" на ім'я Київського, Подільського та Волинського військового губернатора. Об'єктом обурення став багатий орендар с. Жалин Яків Восинський (до речі, син священника). В яких же "гріхах" обвинувачувався Восинський? Одружившись із полячкою, відступив од православ'я, спілкувався вдома польською мовою; під час повстання 1864 р. у своєму будинку переховував родича; дружина нібито вела себе розпусно - "свого коханця кучера Тита Січку в минулий рекрутський набір сховала у скрині і всілася на неї, звідки він був витягнутий ледве живим..."

Поліцейські чиновники перевірили всі факти, викладені в секретному доносі, але прямих доказів не виявили. Архієпископ Антоній за наклепництво позбавив Абрамовича священницького сану, і той змушений був покинути Яполоть і переїхати до Київської губернії.

Звичайно, про вчинки свого священника прихожани спільної парафії сіл Яполоті, Збужа і Жалина тоді не могли знати, не кажучи вже про письменницю з Харківщини Надію Кохановську. У вересні 1866 р. вона їде на Волинське Полісся, попередньо сповістивши церковну громаду про свій намір відвідати Яполоть. Її шлях пролягав через Київ, Житомир, Почаїв, Острог, Рівне і, очевидно, Костопіль. Із собою привезла Соханська чимало зібраних коштів, плащаниці для сільських храмів, а Яполотському училищу - багато книг і подарунків.

поляці". По материни лінії Соханська веде свій рід від (кого б ви думали?)... князя Костянтина Острозького. Про це свідчать родинні перекази. Так-от, у сім'ї К. Острозького виховувався хлопець - сирота, син загиблого в бою побратима. Князь дуже любив його. Не випадково улюбленця прозвали "коханцем". А згодом, забуваючи батьківське ім'я, хлопчика почали називати Кохановським (звідси і літературний псевдонім письменниці). За цього Кохановського, казали, і вийшла заміж сестра чи дочка К. Острозького - Марія.

Пізніше прапращурка Н. Соханської, ставши вдовою, переселилась із містечка Лохвиці в м. Корочу. Там, на хуторі Веселому, поблизу м. Короча Курської губернії, в родині українського поміщика народилася Надія Соханська 17 лютого (за старим стилем) 1823 р. Її батько - кавалерійський ротмістр - помер, коли дівчинці було два роки, залишивши дружину і троє дітей: два сини і дочку. Їх виховували мати та її дві незаміжні сестри.

Раннє дитинство Надії, аж до вступу в Харківський інститут, минуло на хуторі Веселому. Змалку навчалася читати і з жадністю накинута на книги, яких у їхньому домі було багато. Її мати і тітки, не порозумівшись зі своїм одруженим братом, вирішили купити маєток у с. Макарівка (тепер Харківська область).

Після довгих клопотань матері в 1834 р. вдалося влаштувати свою дочку в Харківський інститут благородних дівчат. Важко було звикати одинадцятилітній Надії до інститутських звичаїв. Тільки завдяки хорошим здібностям, чудовій пам'яті і рідкісній наполегливості, вона завоювала собі перше місце в класі. За її спогадами, "там панувала кричуща несправедливість і процвітала система фаворитизму". В такому середовищі виробились у Соханської такі риси характеру, як глибока релігійність і крайня безапеляційність суджень.

Перші літературні спроби припадають на час навчання в інституті. Почала з віршованих творів, щоб відразу відмовитись од цього жанру і перейти на прозу. Після закінчення курсу Надія Соханська поселилась у маєтку матері в селі Макарівка (1840). В одній із ранніх повістей ("Первый шифр", 1849 - 1850 рр.) молода авторка яскраво змальовує безвихідність становища юної дівчини, сповненої благородних інтересів і високих поривань серед загального нерозуміння і байдужості оточуючих. Лише глибока релігійність рятувала від повного відчаю. Завдяки знайомству із можливою сусідкою, Соханська знайшла багатий матеріал для читання. Тодішня белетристика, однак, її не задовільняла. І вона почала багато писати - працювати над удосконаленням своєї майстерності.

Критики заговорили про молоду авторку. Правда, одні визнавали за нею великий талант, рідкісну майстерність оповіді, надзвичайну задушевність, глибоке знання народного життя, інші - докоряли їй за ідеалізацію минулого.

лась із засновницею Кирило-Мефодіївського братства в Острозі графинєю Блудовою і вирішила взятися за організацію церковних братств і сільських кредитних спілок на Волинському Поліссі. Своїми красномовними відозвами письменниця залучила до меценатської справи багато людей із вищих ешелонів влади.

Домашні клопоти все більше і більше гнітили Надію Степанівну. Літературна діяльність не могла повністю задовільнити її. Перед нею не раз виникало питання: для чого жити? У листі до А. Плетнєвої 23 серпня 1864 року вона писала: "Только одно указывает на жизнь: что не потрудившись, не сделавши ничего хорошего, совестно явиться к Господу. И душе хочется Богу поработать и что-нибудь сделать для ближнего".

Надія Кохановська сильно захопилася справою організації братств і кредитних спілок на селі. Із цього приводу характерний її лист знову ж таки до А. Плетнєвої: "В "Дне" были приглашения помочь братствам, но мне... нечего было послать в помощь. Но моя матушка... однажды входит ко мне с газетой в руках и объявляет, что хочет записаться сестрою в одно бедное деревенское братство, подает мне деньги и говорит: "Ну, ты, Надя, напиши от меня письмо к священнику и к братству". Так, 75-річна поміщиця з Харківщини Варвара Григорівна Соханська першою відгукнулася, надіславши Яполотській церковній громаді 25 рублів, виявивши бажання вступити у братство.

Видавець часопису "День" І. Аксаков посилав навіть "своїх спеціальних кореспондентів для вивчення російських окраїн". У цій газеті час від часу друкував матеріали під псевдонімом Волинянин настоятель Яполотського храму Абрамович. Яким жалюгідним було становище жителів Полісся, свідчить біограф Надії Кохановської Ф. Кудринський: "Местность эта до того жалка во всех отношениях, что если будущий историк местного края пожелает найти после Яполоти место, где бы условия крестьянина были еще хуже, - то сомнительно, чтобы его поиски увенчались успехом".

У 1865 р. Абрамович публікує відозву-звернення до благодійників із проханням допомоги потребам місцевих селян Яполоті, Збужа, Вульки (нині Волиця), Жалина. У відозві вказувалося на те, що ним ще у 1861 р. було організоване при церкві Георгіївське братство. Насправді, братства тоді не існувало. Яполотський священник розраховував на пробудження у читачів благодійницьких почуттів. І Абрамович досягнув своєї мети: як зазначено раніше, спочатку відгукнулася мати Кохановської Варвара Соханська.

Будучи наближеною до царського двору, маючи широкі зв'язки, письменниця звернулася до вищих чинів Петербурга і Москви, щоб вони підтримали братчиків Яполоті матеріально. Голос був почутий.

Церква в с. Жалин, побудована в 1776 році

Як сказано у "Волинских епархиальных ведомостях", п'ять днів Н. Кохановська перебувала в надгиринських селах. Кожний із церков спільної парафії - Яполотській, Збужській і Жалинській - подарувала по одній плащаниці і по одному ігу Євангелію. До речі, плащаниця, як церковна реліквія, привезена письменницею, і досі нібито зберігається в Жалинському Преображенському храмі (див. фото).

Н. Соханська великі надії поклала на створення в селах ощадних кас. Думала цим самим поліпшити становище бідних людей. Завдяки її старанням було організовано чотири кредитні спілки - в Яполоті (із 300 рублів), Тростянці (із 200), Космачеві (із 100), Чудвах (із 100). Характерно, що позика видавалася селянам за мізерні відсотки.

Першого жовтня (за старим стилем) 1866 р. Надія Кохановська покинула Яполоть. Перед від'їздом обіцяла прислати церковній громаді повний комплект богословських книг, а для училища - сто рублів. Свого слова дотримала. У січні 1867 р. яполотці отримали посилку вартістю в 1000 рублів сріблом.

У 1877 році меценатка знову відвідала Яполоть і навколишні села. Очевидно, хотіла побачити результативність своєї благородної справи. Але тут на неї чекало розчарування: кредитна спілка не принесла бажаних наслідків. Будучи монархісткою, письменниця не змогла зрозуміти основних причин підневільного становища трудового народу.

Письменницю до глибини душі схвилювала убогість місцевого населення. Своє враження від перебування в нашій Поліській країні Надія Кохановська відтворила в серії статей, що були опубліковані під назвою "Поездка на Вольнь".

Анатолій КАРПЮК,
м. Костопіль